

PARTEA VI

ANEXE

1.
MODELUL ROMÂNESC DE RELAȚII INTERETNICE

MODELUL ROMÂNESC DE RELAȚII INTERETNICE

*Emisiune-dezbateri realizată
de Televiziunea Română cu sprijinul
Ambasadei Statelor Unite la București (7 iulie 2000)*

Moderator: Lucian Sârb

Participanți: Ion Iliescu, președinte PDSR, Béla Markó, președinte UDMR, Constantin Dudu Ionescu, vicepreședinte al Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat, George Voinovich, senator republican de Ohio, aflat în România pentru a participa la reuniunea adunării parlamentare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa.

Moderator: Pentru început aș dori să vă reamintesc o declarație a președintelui Statelor Unite, Bill Clinton, declarație pe care a făcut-o anul trecut la San Francisco în fața Societății Americane a Editorilor de Presă. Șeful Casei Albe a citat atunci România ca un exemplu de țară care a știut să-și rezolve problemele cu minoritățile, înscriindu-se pe calea democrației și fiind o exportatoare de stabilitate în regiune. Liderul american a mai explicat atunci că statele europene ex-comuniste dispun de două opțiuni pentru a-și rezolva problemele legitime: fie să preia modelul practicat de președintele iugoslav Slobodan Miloșevici, care se bazează în esență pe forță, fie să urmeze exemplul României, care își construiește democrația și respectă drepturile minorităților sale etnice, sau al Ungariei, care a acceptat că maghiarii pot trăi în afara granițelor ei în securitate și libertate. Domnule Béla Markó, sunteți de acord cu această opinie a președintelui Statelor Unite?

Béla Markó: Sunt parțial de aceeași opinie și am declarat acest lucru la vremea respectivă. De fapt, sunt de acord că în această parte a Europei există două căi nu de rezolvare, ci de abordare a problemei minorităților. Una este cea adoptată de Iugoslavia, iar cealaltă se încearcă a fi pusă în practică la noi, în România, și eventual și în alte țări. În acest moment cred că aceeași experiență are loc și în Slovacia. În schimb, nu aș accepta ideea că s-a și rezolvat problema minorităților prin alegerea acestui model. Mă gândesc la modelul participării minorităților în viața politică, prezența în parlamentul României și într-o coaliție guvernamentală. Totuși, optez pentru acest model și cred că este unul foarte important pentru întreaga zonă, dar în același timp sunt conștient că el este numai un mijloc de rezolvare a problemei minorităților. Spre exemplu, prin prezența noastră în parlament și prin participarea la coaliția guvernamentală s-au creat într-adevăr mijloacele soluționării problemei

minorităților sau mijloacele căutării unor soluții importante pentru minorități. Dar acest lucru nu înseamnă că în mod automat s-au și rezolvat toate problemele. Din acest punct de vedere eu aș face o deosebire foarte clară între scopuri și mijloace.

Moderator: Tema acestei emisiuni este de fapt ceea ce s-a înfăptuit în ultimii zece ani, iar spre sfârșitul ei vom vorbi probabil și despre viitorul deceniu, despre ceea ce ne așteaptă. Domnule Iliescu, credeți că există un model românesc de coexistență interetnică?

Ion Iliescu: Un model românesc, în sensul manierei în care România a abordat și abordează aceste probleme, există cu certitudine. Pentru că eu nu cred că un model dintr-o țară poate fi extrapolat în alte țări. Spre exemplu, în tot vestul Europei problema națională a dominat secolul XIX, pentru că crearea statelor naționale s-a făcut cu mult mai devreme. Pe când în partea aceasta a continentului evoluțiile s-au accentuat mai ales după primul război mondial, când s-au prăbușit unele imperii, precum cel austro-ungar și cel țarist, ceea ce a dat dreptul la autodeterminare multor popoare și s-au constituit state naționale sau, cum a fost cazul României, s-au reunit teritorii ocupate până atunci de aceste mari puteri. Așa au reapărut pe harta Europei o serie de state precum Ungaria, Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia etc. Așadar, din punct de vedere istoric, lucrurile au evoluat diferit în vestul Europei, comparativ cu estul continentului, iar evoluțiile au cunoscut de asemenea tendințe diferite. Deci, noi nu putem aplica în România, spre exemplu, modelul francez, unde nu există conceptul de naționalitate, ci dominant este cel de cetățenie. Cetățeanul francez este totodată de naționalitate franceză, chiar dacă din punct de vedere etnic este arab din Magreb sau negru din Africa. Iar acest lucru se consideră a fi aplicarea exclusivă a drepturilor egale pentru toți. Introducerea termenului de naționalitate s-ar considera o discriminare. La noi însă e invers; dacă de pildă unui cetățean român de naționalitate maghiară i s-ar scrie în pașaport că este de naționalitate română s-ar considera jignit. Deci, istoricește s-au creat alte situații, care au impus alte abordări. În ceea ce privește experiența noastră din ultimii zece ani, am căutat să abordăm aceste probleme din două puncte de vedere. În primul rând, interesul comun al tuturor cetățenilor României pentru o dezvoltare modernă, democratică a statului român și, în contextul abordării democratice, recunoașterea drepturilor la afirmarea identității proprii a tuturor minorităților naționale. Primul act săvârșit după Revoluție de către Consiliul Frontului Salvării Naționale a fost tocmai proclamarea acestui lucru, apoi când s-a constituit Consiliul Provizoriu de Uniune Națională, primul parlament provizoriu realizat atunci, au fost acceptați alături de partidele politice și reprezentanții minorităților naționale. Acest principiu a fost introdus în Constituția adoptată de Adunarea Constituantă aleasă în mai 1990, alături de minoritatea maghiară aflându-și locul în cele două camere ale par-

lamentului și reprezentanți ai tuturor minorităților naționale, altele decât cea menționată anterior. Cred că acest model este unic în Europa.

Moderator: Deci este ceva original. Așa cum spuneți dumneavoastră, nu trebuie să preluăm alte modele.

Ion Iliescu: Totul este original. Dar eu cred că fiecare țară are originalitatea ei și tocmai asta era ideea pe care doream să o subliniez, că nu pot fi extrapolate modele. Nu poate fi extrapolat modelul românesc în Franța sau cel francez în România. Grecii, după câte știu, nu recunosc ideea de minoritate națională. Dar și Ungaria a avut de-a lungul vremii o politică mai mult de asimilare a minorităților naționale, spre deosebire de România - de exemplu -, când după primul război mondial, cu toate limitele regimurilor respective, a existat acest respect față de minorități, față de identitatea lor, față de școli, de limba maternă, de literatură ș.a.m.d. Deci fiecare țară și-a croit modelul în funcție de tradițiile istorice, în funcție de contextul dat; de aceea trebuie să vorbim despre situația noastră, să vedem care este soluția cea mai potrivită să răspundă intereselor comune și în același timp să țină seamă de sensibilități - de sensibilitățile istorice și sociale - și cum să creăm un climat de conviețuire cât mai armonioasă și de conlucrare, pentru că altminteri, dincolo de particularități, ceea ce domină este interesul comun pentru o viață mai bună, pentru propășirea țării. În fond, abordarea problemelor economico-sociale sunt chestiuni fundamentale și de interes comun pentru toți cetățenii.

Moderator: Domnule Dudu Ionescu, cum caracterizați relațiile interetnice în România acum, în iulie 2000?

Constantin Dudu Ionescu: Aș reveni totuși la întrebarea inițială pusă de dumneavoastră, și anume că în România ideea de toleranță are tradiție. Vă dau un exemplu. Între cele două războaie mondiale partidul meu a introdus în parlamentul României mai mulți parlamentari maghiari decât introduceau organizațiile lor etnice. Aveam de asemenea un evreu, care era redactorul șef-adjunct al oficiosului partidului. Deci nu se poate spune că nu a existat această cultură a toleranței și a colaborării între majoritate și minoritate. Mai mult, un lucru care încă nu s-a spus aici este că, lăsând la o parte participarea la guvernare, acum, prefectii, reprezentanții guvernului în diverse județe, sunt de origine maghiară nu numai acolo unde populația majoritară este de această etnie, dar și în alte părți. Este un exemplu de descentralizare a deciziei, factor pe care îl consider important.

Cred că ar trebui să abordăm această discuție pe mai multe planuri. În primul rând este un plan politic care, pe de o parte, a fost deja atins, însă cred că ar mai trebui spuse câteva lucruri. În al doilea rând este planul omului de rând, al celui obișnuit,

care are de cele mai multe ori o altă viziune decât cea a omului politic pentru propriile probleme ale comunității. Și nu în ultimul rând, este chestiunea legată de economic și social, care după părerea mea este determinantă. Din punct de vedere politic, este în mod evident mult mai ușor să transmiți un mesaj extremist, iar acest tip de mesaj provine atât din partea populației majoritare, cât și din partea celei minoritare. Este un mesaj pe care omul obișnuit îl pricepe mai ușor și care poate fi exploatat și din punct de vedere electoral. Cred că de aici rezidă responsabilitatea clasei politice în momentul în care ia astfel de decizii. Din punct de vedere al cetățeanului de rând, v-aș putea spune că am avut o experiență extraordinară de interesantă acum două luni în județul Covasna, județ în care populația majoritară este de etnie maghiară. Am refăcut un monument al jandarmeriei românești și vă pot spune că într-un sat unde 90% din populație este de etnie maghiară evenimentul respectiv a fost extraordinar de bine primit iar oamenii au fost mulțumiți că autoritatea statului român a venit din nou acolo. Din punct de vedere economic și social avem însă de-a face, din nefericire, cu o evoluție fără mare succes. Dacă sub raport politic s-au făcut pași importanți după 1996, prin prezența reprezentanților UDMR în guvern și în administrația publică locală, din perspectivă economică și socială cheia este integrarea. Or, aici avem mari probleme, pentru că există o oarecare rețineră în momentul în care se dorește integrarea minorităților, indiferent de etnie. Și de asemenea există problema cealaltă, foarte serioasă, a elitelor acestor etnii care odată ajunse în structurile superioare economice și sociale ale țării au rețineră în a se întoarce înspre etniile lor, având în vedere faptul că doresc să se integreze. De fapt, acest lucru este o problemă cvasigenerală în lume, nu este specifică doar României. Din această cauză eu nu cred că unul dintre subiectele esențiale și, să zicem, soluții ar trebui să fie educația în spiritul integrării economio-sociale, dar probabil se va discuta și despre acest lucru.

Moderator: Am în față un *Etnobarometru* realizat în perioada mai-iunie 2000 de către Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice. Este un sondaj de opinie finanțat de către Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională și la care vom face referire pe parcurs tocmai pentru a vedea ce cred oamenii.

Domnule senator George Voinovich, un reputat politolog american, Samuel B. Hatington, vorbește într-unul din studiile sale despre modul în care se modifică percepția asupra unei zone în funcție de distanța de la care o privești. Dacă aș face o analogie, românii pot fi văzuți de vecinii lor drept transilvăneni, moldoveni, munteni, dobrogeni, bănățeni ș.a.m.d., însă pentru cineva de la Londra suntem priviți drept români, iar de la Washington sau Cleveland suntem văzuți drept europeni, pentru că aria se lărgește. Dumneavoastră ați avut acum ocazia să cunoașteți și părerile liderilor politici din România, iar înainte ați avut prilejul să citiți despre această țară. Cum se schimbă viziunea asupra realităților din această zonă?

George Voinovich: Eu cred că noi avem o perspectivă oarecum diferită. Trebuie luată în considerare și regiunea Statelor Unite, dinspre care privești. Personal, văd România prin ochii românilor care trăiesc în Cleveland. Unul din lucrurile pentru care vreau să vă felicit, pentru că este una dintre problemele dificile, îl constituie modul cum sunt tratate minoritățile. Știți că Statele Unite sunt compuse din minorități etnice? Și de multe ori eu însumi îmi dau seama că sunt nepotul unor oameni care au emigrat din Croația în Statele Unite în 1905. Am fost ales primar al Cleveland-ului, guvernator al statului Ohio, iar acum sunt senator al acestui stat. Observația pe care aș vrea să o fac aici este aceea că una din cele mai mari probleme pe care le avem în Europa de sud-est este cea a drepturilor minorităților etnice. Iar dacă priviți la tot ceea ce ați fost în stare să realizați aici, în România, cred că reprezentați un model bun, un model de urmat, deși sunt sigur că minoritatea maghiară și cea roma cred că lucrurile pot fi și mai bune. Unul din aspectele care m-au îngrijorat din punctul de vedere al politicii americane este ceea ce s-a întâmplat când Iugoslavia s-a dezmembrat. Înainte de a recunoaște noile guverne ar fi trebuit să insistăm ca acestea să recunoască drepturile minorităților. Pentru că Europa e plină de minorități etnice. Și din păcate, în Serbia, Bosnia, Croația conducerile acestor state în loc să facă un apel, să adune oamenii, să-i unească, au recurs la interese naționaliste. Și oamenii s-au îndreptat către liderii care erau împotriva anumitor grupuri, în loc să se adune în jurul celor care militau pentru unitate, care doreau să îi strângă și să-i facă să înțeleagă cât de important este aspectul uman. S-au văzut rezultatele acestei lipse de respect pentru minorități în tot ceea ce s-a întâmplat în Europa de sud-est după dezmembrarea Iugoslaviei. Românii ar trebui să fie felicitați pentru că au înțeles cât de important este să respecte minoritățile și că au avut conducători politici care au făcut apel la concentrarea tuturor forțelor și la unirea oamenilor.

Moderator: Aș dori să vă ofer acum un exemplu chiar din acest sondaj despre care vorbeam și care demonstrează evoluția din ultimii zece ani a relațiilor dintre românii și maghiarii din România. Așadar, 43,4% din românii chestionați consideră că după 1989 relațiile lor cu maghiarii s-au îmbunătățit. Cu același lucru sunt de acord 62,8% dintre maghiari. 20,8% dintre români consideră că relațiile sunt la fel ca în perioada comunistă. Același lucru îl consideră 9,1% dintre maghiari. 35,8% dintre români apreciază că relațiile lor cu maghiarii după 1989 s-au înrăutățit. La fel privesc lucrurile 27,6% dintre maghiari. Domnule Markó Béla, aș dori să vă întreb dacă această diversitate etnoculturală este de fapt o sursă de conflict sau poate deveni una de progres și creativitate?

Béla Markó: Poate deveni o sursă de conflict și totodată poate deveni o sursă de conviețuire, de dezvoltare, de fapt o sursă de energie care ne duce mai departe, spre progres. Depinde cum abordăm problema minorităților. Iar sondajul de opinie

demonstrează că aici nu e vorba numai de clasa politică, de opinia politicienilor; cei intervievați, omul de rând, sesizează foarte bine că în privința acestor relații are loc o mișcare, o schimbare. Și eu recunosc acest lucru, că a avut loc o evoluție, dar în același timp sunt de părere că aceasta ar fi putut deveni mult mai fermă și mai rapidă. Am realizat foarte puțin față de ceea ce am fi putut.

Să mai spun însă ceva despre sursa de conflict sau sursa de energie pozitivă. Iată că în vecinătatea noastră, în Iugoslavia spre exemplu, problema etnică a fost nu numai o sursă de conflict, dar a constituit principalul factor care a izolat acea țară sau acea zonă de restul Europei. Pentru mine e foarte important ceea ce a spus domnul senator Voinovich, și anume că s-a comis o greșală și din partea Occidentului, care nu a făcut totul pentru prevenirea conflictului respectiv și nu a încercat impunerea unor criterii țărilor respective atunci când ele au fost recunoscute ca state. Deci, din acest punct de vedere, am și eu reproșuri față de Occident în ceea ce privește abordarea problemei minorităților. Dar în același timp, la urma urmei sunt de acord cu ceea ce s-a spus, că fiecare țară are specificul ei. Pentru mine e o noutate ceea ce a afirmat domnul Iliescu, că nu trebuie să căutăm în orice moment analogii. Deci nu trebuie să facem în orice moment referiri la Franța sau Statele Unite. Vreau să vă reamintesc totuși că a existat o perioadă destul de lungă când noi ne-am referit la modele pozitive din Europa, precum Finlanda, Tirol, Italia, Belgia etc, dar din felurite motive domnul Ion Iliescu sau colegii lui au invocat modelul Franței, care într-adevăr nu este unul de urmat în ceea ce ne privește, și astfel nu a fost posibil nici un fel de dialog. Mie mi se pare că am reușit sau vom reuși să depășim acest moment și într-adevăr să facem referire la anumite criterii general valabile în toată Europa, pentru că există astfel de criterii - mai curând principii - care trebuie aplicate conform situației fiecărei țări. Și sper foarte mult că vom reuși să găsim soluții bazate pe aceste criterii și nu să ducem o luptă de idei bazată pe diferite modele existente în alte țări ale lumii, din care foarte multe lucruri sunt valabile pentru noi, dar altele nu.

Răspunzând direct la întrebarea dumneavoastră, în ceea ce privește sursa de conflict sau sursa de energie pozitivă, totul depinde de abordare. Eu nu sunt de acord că la noi nu a existat o politică de asimilare. Mai ales în perioada comunismului s-a pus în practică o atare de politică, au existat și în perioada celor două războaie mondiale astfel de intenții și de măsuri, din păcate. Să depășim însă această epocă care a devenit istorie și să vedem ce avem de făcut astăzi. Dacă problema etnică și prezența minorităților într-o anumită țară este privită ca o chestiune ce trebuie rezolvată prin asimilarea minorităților, atunci imediat ea devine o sursă de conflict. Dacă această problemă este privită ca o posibilă soluționare prin integrarea minorităților în interiorul țării, eu aș face o diferență foarte clară între intenția de asimilare și intenția de integrare a minorităților. Dacă abordăm această problemă cu dorința de a integra minoritatea respectivă sau minoritățile, atunci într-adevăr existența lor va deveni o sursă de energie pozitivă. De fapt, cred că în anii precedenți s-a încercat acest

lucru. Prezența noastră în instituțiile statului, sau intenția noastră de a fi prezenți în aceste instituții, reprezintă de fapt dorința de integrare, dar în același timp un refuz clar față de orice încercare de asimilare.

Ion Iliescu: Aș dori să fac o remarcă. Mă miră surprinderea d-lui Béla Markó, pentru că reacția mea la modelele străine era făcută de pe aceeași poziție ca și astăzi. Fiecare model este valabil pentru țara sa: modelul finlandez pentru Finlanda, modelul tirolez pentru Tirol etc. România trebuie să abordeze problema în context propriu. Aceasta a fost poziția mea dintotdeauna. Știți că eram ridiculizat în 1990 pentru așa-zisa originalitate, eu spuneam că fiecare țară își are istoria proprie, are tradițiile proprii și trebuie să abordeze problemele în funcție de aceste realități.

Constantin Dudu Ionescu: Era vorba de principii, domnule senator, nu de aplicarea lor. Dumneavoastră spuneți că e un tip de democrație originală; democrația este unică și are unele principii.

Ion Iliescu: Asta e o răstălmăcire. Eu am spus că modul în care ne construim noi țara din punct de vedere politic și economic trebuie să pornească de la realitățile date. În asta constă ideea de originalitate, pentru că în aceleași condiții ale lumii occidentale, Franța are totuși tradițiile ei și moduri de abordare a problemelor diferite de Anglia, Germania, Suedia ș.a.m.d. În acest context vorbeam și despre noi. Că nu putem să copiem pur și simplu modele străine, ci trebuie să dezvoltăm o anumită originalitate în modul în care aplicăm principiile generale ale structurării statului de drept, ale democrației, ale dezvoltării unei economii moderne etc. Asta a fost poziția mea dintotdeauna.

Constantin Dudu Ionescu: Este un principiu european.

Ion Iliescu: Este un principiu general și realist al abordării lucrurilor. Altminteri nimic nu poate fi realizat dacă nu se ține seama de realități.

Moderator: În ce măsură credeți că tratatul dintre România și Ungaria a avut o implicație directă în îmbunătățirea relațiilor interetnice din România?

Ion Iliescu: După cum se știe, problema tratatului cu Ungaria a generat dezbateri îndelungate și bilaterale cu statul maghiar, am avut chiar și dificultăți în prima perioadă cu guvernul Antal, deci până în 1994. După aceea s-a deschis un climat mai bun de conlucrare cu guvernul Gyula Horn. Această problemă a format obiectul unor discuții cu toate forțele politice. La un moment dat, pentru a înlătura anumite rețineri, am elaborat trei documente cu privire la reconcilierea istorică dintre

România și Ungaria, după modelul franco-german. Apropo de folosirea unor modele, dar aplicate la condițiile noastre. Lucrul acesta a creat un nou cadru de discuții și am avut consultări repetate cu toate forțele politice reprezentate în parlament pe tema elaborării tratatului, a abordării lui, a modului cum să ameliorăm relațiile. Și eu cred că tratatul a fost din acest punct de vedere un moment pozitiv atât pentru relațiile bilaterale între cele două state, cât și pentru platforma comună în care forțele politice din România au abordat această problemă, a relațiilor româno-maghiare, ca aspect politic esențial al evoluției relațiilor în zonă, în general, și între țările noastre, în mod particular.

Moderator: Vă propun să mai facem un pas înainte și v-aș întreba domnule George Voinovich cum priviți modelul românesc?

George Voinovich: Este interesant ce se întâmplă. Priviți la România și la minoritatea din interiorul ei. Aș vrea să spun că ceea ce ați realizat, ceea ce ați făcut ar trebui să fie apreciat ca un model. Nu neapărat ca un model specific. Dar dacă vorbeați spre exemplu de Macedonia, cu minoritatea albaneză, ați constata că acolo este un guvern de coaliție și se pare că albanezii nu sunt asimilați, ci integrați cu succes. Croația, prin noul președinte, vorbește despre integrarea sârbilor, dar cum credeți că va funcționa aceasta? Problema majoră în Bosnia-Herțegovina este cum să reintegrezi minoritățile și cum să te asiguri de participarea lor totală? În Kosovo este o mare provocare din acest punct de vedere. Cum pot să trăiască cei din Kosovo cu minoritatea sârbă și invers? Ar fi interesant pentru mine să aud din partea d-lui Markó un comentariu. Maghiarii din Voievodina se simt mai bine față de guvernul sârb decât maghiarii din România?

Béla Markó: În primul rând, pentru a demara un astfel de proces de integrare și de colaborare trebuie să ai parteneri. Trebuie să se creeze condițiile unui astfel de parteneriat dacă vreți, între majoritate și minoritate. Eu nu văd această posibilitate în Voievodina, câtă vreme sunt la putere cei de acum. Acolo se impune o schimbare a puterii actuale. Iar eu aici aș atrage atenția asupra comportării sau atitudinii minorităților, a comunităților maghiare din această zonă. E foarte interesant că după ce UDMR, comunitatea maghiară din România, a ales o anumită soluție și o anumită cale - încercarea de integrare în instituțiile statului prin participarea în guvern -, tot așa și comunitatea maghiară din Slovacia, după doi ani, a ales aceeași cale. Eu cred că aici este într-adevăr și meritul partenerilor noștri și curajul lor în ceea ce privește un astfel de parteneriat, dar este și meritul minorității, meritul comunității maghiare care a luat o decizie foarte importantă în țara noastră încă din 1989, și anume de a căuta soluții nu prin mijloace violente sau altfel de mijloace din afara politicii, ci în mod clar și ferm vom încerca să impunem o schimbare privind condiția

minorităților prin instrumente politice. Dacă este posibil la guvernare, dacă nu, atunci în opoziție. Bineînțeles, prin demersuri politice nu numai în țară, dar și în exterior, dar oricum încadrându-ne în viața politică a țării respective. Cred că din partea noastră a fost o decizie majoră, o decizie extrem de importantă în ceea ce privește prezentul și viitorul.

Moderator: Domnule Dudu Ionescu, aș dori să vă întreb pe dumneavoastră acum, cum vedeți participarea colegilor dumneavoastră din UDMR la guvernare? În momentul în care s-a luat decizia acestei coaliții, UDMR-ul a fost adus pentru a întregi procentele necesare unei majorități sau tocmai pentru deschidere? Pentru că am un alt sondaj de opinie, despre care vom vorbi mai târziu, vizavi de ce cred românii relativ la îmbunătățirea relațiilor dintre români și maghiari după 1996, odată cu participarea UDMR-ului la guvernare.

Constantin Dudu Ionescu: Înainte de a răspunde la întrebarea dumneavoastră, aș dori să fac o completare privind energiile pozitive pe care o minoritate le poate aduce în cadrul conviețuirii în aceeași organizare statală. Pentru România a fost o pierdere imensă dispariția minorității germane în diversele regiuni ale țării, din Bucovina, din Banat, din Ardeal. Pe de altă parte, pentru că domnul Béla Markó a invocat aici disiparea energiilor pozitive cu așa zisul model românesc înspre Slovacia, îmi aduc aminte că în 1998, cu ajutorul unei organizații neguvernamentale americane *Project on Ethnic Relations*, s-au organizat întâlniri între coaliția de guvernământ și partidele care pe vremea aceea erau în opoziție în Slovacia, tocmai pentru a nu face greșeli similare cu cele pe care le făcusem noi. Deci modelul românesc este perfecționat și în alte părți. Îmi aduc aminte de prezența unui domn deputat Ákos Birtalan, pe vremea când era ministru turismului, un economist deosebit care știa să se aplece asupra subiectelor fără conotații etnice. Și vă pot spune că domnia sa a avut contribuții decisive în momentul în care s-au luat decizii majore în cadrul guvernului tocmai datorită specialității și tocmai acestei viziuni pe care o avea din punct de vedere al unui guvern. Este evident că UDMR a ajuns în guvern și datorită procedurilor pe care le-a dus, dar cred că este mai importat să ne aplecăm asupra celui alt subiect, care înseamnă în opinia mea acest model de toleranță și conviețuire pe care trebuie să îl avem. De fapt problemele în România în momentul de față și de 10 ani de zile nu sunt probleme neapărat etnice. Sunt probleme de proprietate, de descentralizare a deciziei, de transfer către comunități a deciziilor, iar acestea nu sunt specifice unei etnii anume, fie minoritare sau majoritare ci sunt specifice poporului român. De fapt aici sunt marile probleme asupra cărora ar trebui să ne concentrăm și cred că rezolvarea acestora va duce la creșterea semnificativă a procentelor care vor spune că relațiile interetnice s-au îmbunătățit.

Moderator: De fapt, în sondajul pe care îl am în față, 45,8% dintre români consideră că relațiile lor cu maghiarii din România s-au îmbunătățit după alegerile din 1996. Același lucru îl consideră 54,3% dintre maghiari. 22,2% dintre români apreciază că după '96 relațiile lor cu maghiarii s-au înrăutățit. La fel consideră 24,8% dintre maghiari. În fine, 32% dintre români și 20,9% dintre maghiari consideră că relațiile au rămas aceleași.

Constantin Dudu Ionescu: Dacă ne uităm la procentul românilor care nu sunt de acord cu îmbunătățirea relațiilor putem face o apropiere cu procentul anumitor partide politice.

Moderator: Domnilor aș dori să trecem acum la un pas mai pragmatic și anume..

Ion Iliescu: ... pentru că este vorba de o chestiune de ordin principial. Cum anume se abordează problema raporturilor cu minoritățile naționale, în cazul nostru în România? Dincolo de sechelele istoriei, perioadele de dominație imperială care au creat abordări discriminatorii față de populația majoritară din Ardeal și care au lăsat sensibilități mari. Efectele primului război mondial, care pentru populația maghiară a creat anumite traume, din națiune dominantă a devenit minoritate națională. Aceasta sigur că a alimentat anumite sensibilități reciproce. De aceea, nu este simplu și nu este lipsit de delicatețe modul de abordare a acestor chestiuni. Dar pe de o parte cred că există și o tradiție fundamentală, populară, de care vorbea domnul Ionescu, o anumită toleranță pe care veacurile de conviețuire le-au cultivat în raporturile firești dintre oamenii simpli. Eu am multe rădăcini în Ardeal, cunosc multe zone. Adică oamenii simpli au conviețuit și s-au înțeles între ei foarte bine. Conjuncturile politice au venit și au scos la suprafață astfel de sensibilități. Iar principial vorbind, sunt două maniere de a aborda lucrurile: o tendință de separatism atât din partea majoritarilor, cât și din partea minoritarilor; sau, din contră, tendința de a folosi această conviețuire. Iar mie mi se pare că poziția corectă este aceea de a lua în considerare identitatea națională a minoritarilor. Patrimoniul cultural pe care fiecare l-a adus este o contribuție la patrimoniul comun de cultură, de viață comună și trebuie să știm să îl valorificăm și nu să îl minimalizăm prin izolare, prin tendințe de separatism în viața noastră generală, politică, culturală ș.a.m.d. Deci din acest punct de vedere cred că există o acumulare de experiență bună în societatea românească, pe care trebuie să fim capabili să o valorificăm în practica dezvoltării noastre politice, sociale și economice.

Béla Markó: Probabil că nu avem timp să clarificăm anumite noțiuni și modul în care le înțelegem. Dar totuși trebuie să lămurim ce înțelegem prin separatism spre exemplu, ce înțelegem prin izolare. Iar a pune semnul egalității între ideea separatismu-

lui politic sau ideea izolării politice și ideea unor instituții de sine stătătoare, instituții culturale sau educaționale este un lucru extrem de periculos. De fapt aceasta a fost cea mai mare problemă a acestui deceniu, că s-a făcut o confuzie - și de foarte multe ori aceasta s-a făcut în mod intenționat - între ideea separării politice sau ideea ruperii unei comunități din sânul țării și ideea de a avea instituții de sine stătătoare în cultură, de a avea teatre, școli, universitate și eventual o autonomie decizională în anumite domenii. Deci trebuie să discutăm aceste noțiuni, dar un lucru foarte periculos ar fi să confundăm domeniul politic, dacă vreți, cu domeniul cultural, educațional sau eventual administrația locală.

Ion Iliescu: Aș vrea să menționez faptul că este important să respectăm identitatea fiecăruia și valorificarea patrimoniului fiecărei minorități în contextul patrimoniului comun al întregii țări. Dar desigur, aici sunt nuanțe, în legătură cu modul în care se înțelege și identitatea, și conviețuirea, și separatismul, și împletirea acțiunilor comune.

Moderator: Domnilor aș dori să vă propun a ne întoarce totuși cu fața spre viitor, adresând o întrebare pentru toți invitații și îndeosebi pentru domnul senator: în ce măsură dezvoltarea economică poate reduce tensiunile interetnice? Bineînțeles, nu simplist vorbind, pentru dacă ar fi așa, având în vedere nivelul de trai, atunci ar însemna că în țara Bascilor sau în Irlanda de Nord n-ar trebui să existe conflicte. Deci, nu înseamnă că asta rezolvă totul, dar în ce măsură dezvoltarea economică poate reduce tensiunile interetnice?

George Voinovich: Aș vrea să subliniez că maghiarii și românii din România ar trebui să fie mândri și recunoscători că au avut o conducere bună. Am vizitat împreună cu soția Iugoslavia, în 1985, și oamenii păreau să se înțeleagă bine. Iar apoi, odată cu independența, au apărut lideri care i-au divizat și nu au respectat minoritățile. Dacă vă gândiți la aceasta și din punct de vedere economic, faptul că au avut aceste mari distrugerii și război, a fost devastator pentru economie și pentru Europa de est. Iar acest lucru a avut un efect negativ și asupra României, pentru că dacă vreți să aduceți dezvoltare și investiții într-o anumită zonă trebuie să aveți stabilitate. Deci, din punctul meu de vedere, economia se va îmbunătăți pe măsură ce oamenii se vor înțelege mai bine unii cu ceilalți. Și am descoperit că acest lucru este valabil și în Statele Unite. Problema este într-adevăr dacă toate aceste țări cu care vă învecinați se vor stabili. Și România ar trebui să fie îngrijorată de ceea ce se întâmplă în aceste țări, pentru că dacă această instabilitate continuă, va fi foarte dificil să ajungă la o stabilitate mai mare și la progres. Și este un lucru nefericit care s-a întâmplat, acel război în Serbia, care a avut un impact devastator pentru economia dumneavoastră. Este responsabilitatea noastră și cred că este și responsabilitatea Statelor Unite să facem tot ce este posibil pentru a-i determina pe prietenii

noștri europeni să-și respecte promisiunile din pactul de stabilitate, să aducem România în Uniunea Europeană și în NATO. Am fost la reuniunea parlamentară NATO din Ungaria și primul ministru Orbán ne-a vorbit și a subliniat cât de importantă a fost participarea țării sale la acest organism. Oamenii au început să investească în Ungaria mult mai mult de când face parte din NATO.

Moderator: Aș vrea să repet întrebarea, credeți că dezvoltarea economică și stabilitatea de care vorbea domnul senator ar putea aduce o îmbunătățire a relațiilor interetnice?

Béla Markó: Oricum exclude un factor de risc. De ce spun acest lucru? Fiindcă acolo unde există o criză socială și economică se creează mult mai repede situații conflictuale între majoritate și minoritate. Eventual, unele forțe politice caută să direcționeze atenția spre problema etnică atunci când nu au soluții sau oferte în domeniul economic și social, căutând și un țap ispășitor - așa cum e foarte ușor să găsești țapul ispășitor într-o anumită problemă etnică și minoritate. Dar aveți dreptate, dezvoltarea economică nu rezolvă în mod automat problema minorităților, deoarece atunci în Irlanda de Nord sau în Țara Bascilor nu ar exista astfel de probleme. Dar poate să creeze un cadru adecvat rezolvării problemei minorităților. Eu aș mai adăuga ceva în ceea ce privește dezvoltarea economică. Relațiile, dezvoltarea relațiilor economice între cele două țări, în cazul nostru între România și Ungaria, deci relațiile economice cât mai bogate și cât mai strânse ar putea într-adevăr să contribuie la rezolvarea problemei minorității maghiare. În plus, dezvoltarea economică a zonelor locuite de maghiari, a zonelor locuite de minorități, zone care totuși au fost neglijate din păcate și au fost dezavantajate din punct de vedere economic o perioadă destul de lungă, ar putea să contribuie la o conviețuire mult mai bună.

Ion Iliescu: Eu cred că pentru noi este fundamental acest lucru, adică dezvoltarea economică și socială pentru întreaga populație a țării. Pentru toate problemele, inclusiv pentru conviețuirea minorităților, este un fundament esențial, pentru o viață mai liniștită, mai stabilă și deci pentru eliminarea tensiunilor care pot fi și artificial întreținute. Îmi amintesc niște dialoguri în Târgu Mureș, în toamnă, la piață, cu oameni de toate categoriile. Șomajul a devenit o problemă, o preocupare pentru foarte multă lume. Și m-am întâlnit cu mai mulți șomeri, unii erau români, alții maghiari. Și ei spuneau că atât pentru unii, cât și pentru alții faptul de-a nu avea un loc de muncă este aceeași problemă. Uneori însă poate să apară și o asemenea interpretare, că cutare a fost dat afară pentru că e maghiar sau viceversa. Altminteri problemele sociale sunt la fel de acute și în alte zone, nu numai acolo unde sunt minoritari. Cele mai multe județe cu o rată foarte înaltă a șomajului se află în Moldova. Deci aici nu este vorba de preferințe pentru unii sau alții, ci trebuie să

găsim căile de a propulsa economia în toate zonele și de a crea un climat din acest punct de vedere mai bun, care se va reflecta și în raporturile dintre minorități.

Constantin Dudu Ionescu: S-a pronunțat aici cuvântul Târgu Mureș și cred este un alt exemplu, ca și Sibiu de altfel, care poate fi urmat. Pentru prima oară în Târgu Mureș a fost ales un primar de naționalitate română care nu putea să ocupe această funcție fără aportul unei părți a populației maghiare.

Béla Markó: Nu cred acest lucru.

Constantin Dudu Ionescu: Așa spun statisticile. Cert este că într-un oraș cu majoritatea populației de origine maghiară iese un primar român. La fel și în Sibiu, un cetățean român de origine germană - cu toate că acolo populația germană este aproape nesemnificativă din punct de vedere al procentelor. Dar dacă am căzut de acord că scopul comun este integrarea minorităților, o parte componentă sau un mijloc important pentru integrare este evident factorul economic. Dar nu numai el, este și cel social, cultural și mă reîntorc la ideea de educație. De exemplu, bursele pentru cetățenii români de origine romă la liceele Ministerului de Interne sunt destinate tocmai pentru a pregăti din timp o integrare atât în poliție, cât și în comunitățile respective. Cred deci că trebuie plecat de la educație, pentru că ea este principalul factor.

Moderator: Voi citi în încheiere din *Etnobarometru* ceea ce cred cetățenii României despre viitor, în legătură cu relațiile dintre români și maghiari: 39.1% dintre români cred că relațiile lor cu maghiarii se vor îmbunătăți, iar același lucru cred și 47.3% dintre maghiari. Cred că acești indicatori ar trebui să ofere mult optimism în legătură cu tema dezbaterii noastre.

